

PAPP ISTVÁN GÉZA

Összegzés egy nagyívű pályáról

Jánosi Zoltán: *Oláh János*
MMA Kiadó, 2018

A múlt század '90-es éveinek végén találkoztam először Oláh Jánossal egy kecskeméti cselgáncsverseny és -bemutató alkalmával. Abban az időben már jelent meg írásom a Magyar Naplóban, és sokat hallottam szerkesztői munkájáról, elhivatottságáról. Verseit is értékeltem, prózai műveit azonban alig forgattam. Nem álltak – talán ma már érthető okokból – érdeklődésem homlokterében. „Hiába, mégis furcsa volt” ez a kettősség: a dzsúdós és az író látszólag ellentmondásos alakja. Később ismertem fel Oláh János sokoldalúságát, melynek révén több nemzedék – így a máig hozzá kötődők – példaképévé is vált. Méltatása ezért személyes, aminek ódiúmat vállalom, Jánosi Zoltán Oláh János életművéről alkotott monográfiáját bemutatva. Elfogult vagyok, mert megismerhettem a könyv „témájául” szolgáló szerző sziporkázó egyéniségét is, így nem csupán alkotásainak értékével, súlyával szembesülhettem az elmúlt évtizedekben. És nagyra tartom az elemző irodalomtörténész, Jánosi Zoltán e kötetben is bizonyított érzékenységet, a tárgyat igen szerető, ugyanakkor nagyon jól ismerő, de objektív megítélésére is kész alkotói attitűdjét. Egy egész oeuvre teljességre törekvő feldolgozása a szerzőt komoly próba elé állító és veszélyekkel járó vállalkozás. Különösen így van ez a több műnemet, műfajt – ezeket nem ritkán feloldva – művelő Oláh János esetében, akinek távozása oly közelien fájdalmas, hogy az alkotás valós meritumának felméréséhez esetleg szükséges távlat a jelenben van alakulófélben. Ezért a valós elhelyezése, korára tett hatása egészében nehezen felmérhető. Jánosi Zoltán e munkája azonban bizonyonnyal alapmű lesz a további megközelítések, későbbi korszakelemző áttekintések számára. Akik megszerethették az alkotót életének különböző szakaszaiban, más és más műveit érezzük közelebb állónak. Magam – s úgy tűnik a kötetből, hogy Jánosi is támogat ebben – a költészetét gondolom átütő jelentőségűnek, nem feledve egyszerűsége prózájának különös fontosságát; a *Közel* címet kapott regényfolyam forradalmian újító jelentőségét sem. A monográfus helyesen teszi, hogy kronologikusan, születésük sorrendjében tárgyalja az

életmű darabjait, színezve a részelemzéseket az életút, életsors változatos történéseinek leírásával. Tudniillik éppen így érthetjük meg igazán a sokszínű Oláh János-i mű építkezését az alapok bemutatásától a kiteljesedésig, s tovább, egészen az utódok által máig közvetített szellemiségig.

Nem vitás, hogy az irodalomkedvelő szélesebb közönség számára Oláh János neve az ő emblemikus verscímét viselő 1969-es antológia, az *Elérhetetlen föld* révén vált ismertté. A Kilencek föllépése – ahogy ezt a monográfus alaposan megvilágítja – reveláló élményt jelentett korának literatúrájában, az általános társadalmi szkepszis közepette. Oláh János e versgyűjteményben helyet kapott tizennégy költeményének szinte mindegyike előlegezi az érett korszaknak a kommunista-szocialista berendezkedéssel szemben álló, olykor az ellen lázító szellemi beállítottságát is. Különös szerencsénk, hogy a gáncsvető viszonyok között, Domokos Mátyás találó kifejezésével, a „leltárhányt” létrehozott időkben, ezek a versek nyomdafestéket kaphattak. Olyan művek, mint például a már említett *Elérhetetlen föld*, a *Lázadók*, a *Kiáltvány*, a *Sziszifusz*, a *Bohóc*, a *Gramofon*, valamint az első önálló kötete címét is adó *Fordulópont* (1972), mind-mind előrevetítik a későbbi, egyre tudatosabb elszántságot, a Kádár-idők individuumot és közösséget korlátozó valóságával szemben. Jánosi Zoltán remekül érzékelteti költészetének ezt a vezérmotívumát. Ugyanakkor elemzéseivel rávilágítanak arra is, hogy a költemények előképei Balassitól Petőfin, Ady Endrén át a kortársak (Illyés Gyula, Weöres Sándor, Nagy László, de Tandori Dezső, Utassy József, Buda Ferenc) lírájában is föllelhetők. Ámde helyesen hívja föl a figyelmet Oláh János sajátos, az archaikus, a folklorisztikus, a szociográfiai elemek intenzív használatában is rejlő költői erejére. A verselemzés egyébként is a fő erőssége a monográfiának. Ezt láthatjuk különösen az úgynevezett „hosszúversek” alapos vizsgálata esetében (*Nemzedékem; Szarka város; Ahab kapitány sírversei*), majd a későbbi, a költői életmű kiteljesedett szakaszának értékelésekor is.

A prózáiról Oláh János munkássága talán tovább váratott magára a viszonyok szorítása miatt, de – a mai távlatból tekintve – az epika az életműnek a lírával legalábbis azonos értékű fejezetévé vált. Központba állítható és állítandó monumentális alkotása, az eredetileg kényszerűen két részre bontott (*Közel, Visszatérés*), végül a *Közel* címet kapott, szintézist hozó regényciklus. Akárcsak a novellái,

e műve is lirizált próza, ahogy ezt Jánosi kitűnően mutatja be. Szót kell itt ejteni arról is, hogy a monográfus igen jól kezeli, hasznosítja és gyümölcsözteti könyve mindegyik fejezetében a témát tárgyaló szakirodalmat, így Vasy Géza, Határ Győző, Réz Pál, Czine Mihály, G. Komoróczy Emőke, Láng Gusztáv és mások írásait. Jól ötvözi a filozofikus megközelítést a tárgy iránt érzett szeretet megnyilvánulásaival. A szakszerűség érdekében olykor bonyolult mondat-szerkesztés pedig nem megy az érthetőség rovására. A *Közel* sokrétű elemzése példaértékűen mutatja be Oláh Jánosnál a prousti hagyomány továbbvitelét, a „bartóki modell” szerinti építkezést, a „nagyobb zeneművek szerkezetéhez hasonló struktúra elemeket” (témák, tételek, motívumok). Komoly irodalomtörténeti és esztétikai apparátussal bizonyítja, hogy ez az újszerű költői próza Oláh „regényét meghatározóan emeli a század magyar prózairodalmának kiemelt alkotásai közé”. Érdemes itt még idézni Láng Gusztávnak Jánosi által is használt tanulmányából a záró megállapítást: „A megszokás útját járni az alkotónak család – amiből következik, hogy a megszokott módon olvasni is az”. Nem mellékesen, érdemes felhívni a figyelmet ismétlen arra, hogy Jánosi Zoltán értékeléseiben mind a líra, mind a próza esetében fontos szerepe van az archaikus, folklorisztikus, mitologikus elemek kiemelésének. Ezt érthetővé teszik korábbi munkásságának érdeklődése irányát jelző olyan darabjai, mint például a *Nagy László mitologikus költői világa* vagy a *Fűszál és mindenség (Folklór és archaikum az újabb magyar irodalomban)*.

Bár fontos műként kezeli, mégis talán érdemét alábecsülve tárgyalja Jánosi Oláh Jánosnak az 1983-as, *Az örült* című kisregényét. A mű valójában szoros rokonságot mutat a *Közel* egyes motívumaival és hasonló mértékben a korszak kisprózájával (*Az Örvényes partján, Vérszerződés*) is. Elismeri a mű „társadalomkritikai erejét”, de összességében prózapoétikai visszalépésnek minősíti a regényt. Ezt az értékítéletet árnyalja azonban a részletekbe menő vizsgálat. Ebben már az azt megillető helyére teszi Süket Sándor főhős tragédiáját, annak törvényszerű bekövetkeztét. Végso soron az életmű egészébe szervesen beleillő vonásait igazolja a tárgyalat, az újabb kiadásra is érdemesített regénynek. (Itt ajánlom az olvasó figyelmébe Czine Mihály értő elemzését a műről.) Könyvében Jánosi alaposan és szeretettel elemzi az életmű novellisztikai vonulatát. A nem ritkán összeköthető darabok (azonos szereplők, motívumok) fon-

tos erősségének láttatja itt is a líraiságot. Az egyes kötetetek, például a *Száműzött történetek*, főként pedig a posztumusz megjelent *Csókold meg a csizmám!* „kvázi-regényként” is fölfogható-olvasható jellegét meggyőzően bizonyítja. (Érdekességként jegyzem meg, hogy ennek szellemében szerepelteti a szerző az utóbbi novellafüzért a könyv függelékében a regények sorában.)

Oláh János kései lírája a képviselői verstől (Illyés Gyula példája) leginkább az individuum felé mozdul el. Nem mintha a korábbi szerepversek vagy az önmegszólító művek (Németh G. Béla elemezte a vers típust) nem állítanák középpontba az egyéni sorsot is. Azonban a személyes kisvilág képe itt válik igazán dominánssá. Az Istennel, a halállal szembenező, viaskodó és megnyugvást kereső költő életérzése alakítja ekkor a világszemléletet. Jánosi Zoltán kataritikus erővel elemzi ezt a korszakot, így többek között a *Pincszéri elégiát* is. Az első versszak „létfókusz” lesz a meghatározója az egész megrendítő műnek – állapítja meg az elemző: „Gombás, öreg pincében forr a borom, / lepi lámpám cilinderét lomha korom, / míg odalenn a sötétben ingatagon, / fölmordul a sértett, vén Balaton”. Így indul a kor talán egyik legmivesebb költeménye, melynek kibomlása nem a komorságba vezet az olvasót, de szembesülésre int önmagával s a létét meghatározó viszonyok szövedékével.

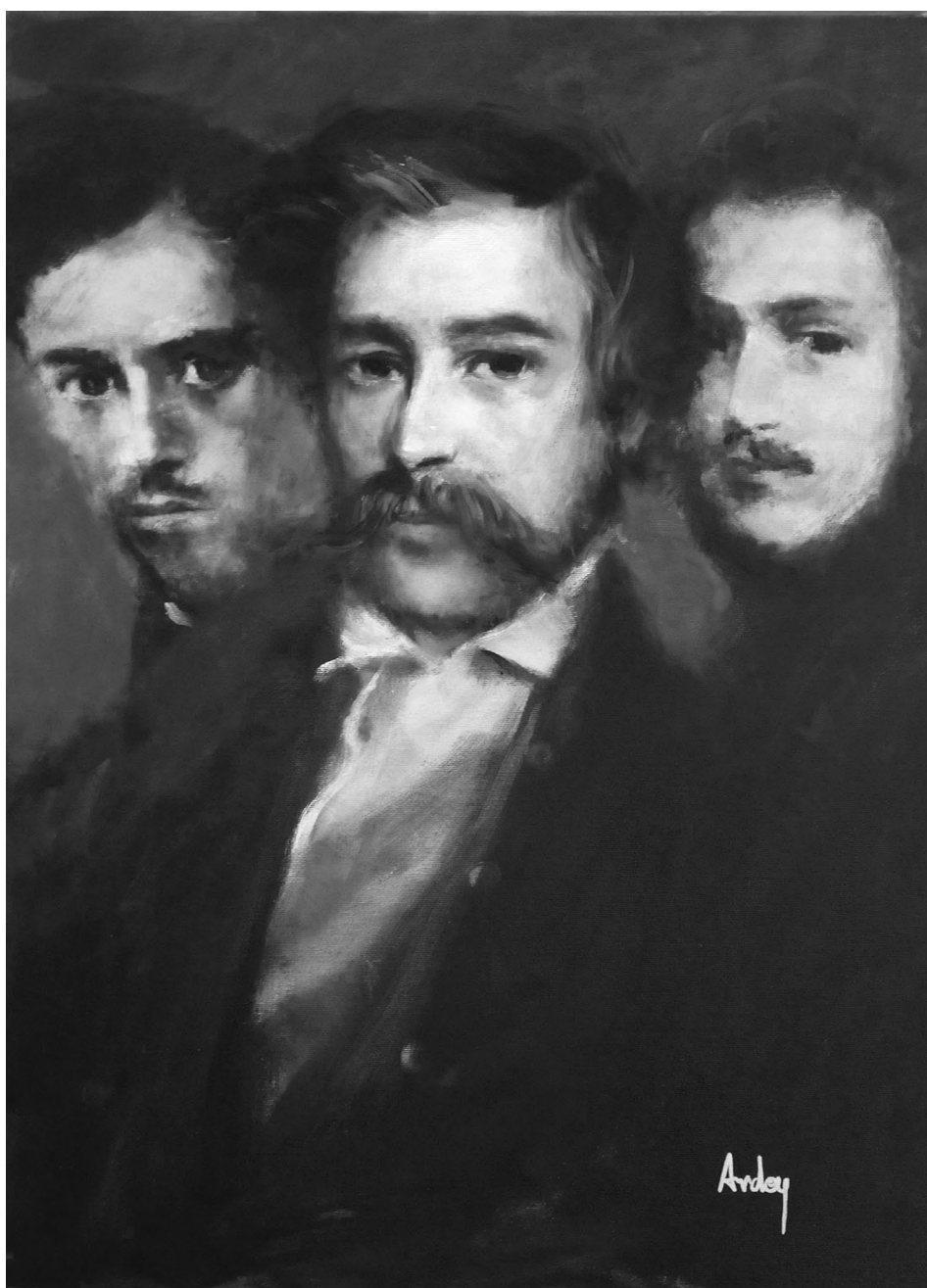
Folytathatom még Jánosi könyvének bemutatását Oláh drámai alkotásai, színművei, hangjátékai, továbbá esszéi, interjúi értékelésének méltatásával. Nem elhanyagolható részei ezek az életműnek. Sikerükkel bizonyították Oláh János vállalkozói kedvének eredményességét. A drámai műnemben nyújtott teljesítményéről szólva a monográfus elsősorban az 1971-es, *Kenyérpusztítók* című, abszurdba hajló színpadi művet elemzi. Nem hagyja említetlenül *A mi lányunk* című kétrészes színjátékot, az *Utazás* című darabot, és nem feleli értékelni *Az ember* (1970–1993) című hangjátékot sem. Hangsúlyozza, hogy ezek a kísérletek is méltóak lehetnek volna a folytatásra, másrészt esetenként összemérhetők Oláh epikus, prózai teljesítményeivel is. Az esszék közül főleg a képzőművészeti vonatkozású írások jelentőségét tárgyalja a kötet (a Cservenka Ferencről, Kő Pálról, Berki Violáról és másokról szólókat). Kiemeli, hogy az ebben a műfajban született dolgozatok „jól illeszkednek a magyar esszé legjobb hagyományába”. Oláh képzőművészeti érdeklődése kapcsán másutt kellő figyel-

met szentel – a szellemi forrásvidéket feltárva – a Képzőművészeti Gimnáziumban töltött évek jelentőségének. Ezek „egyszerre mélyítették el vizuális tehetségét és általánosabb létértelmező érzékenységet” – írja Jánosi. E képességek pedig kimutathatóan hasznosultak Oláh írásaiban, valamint a más művészeti ágakat is befogó szerkesztői munkásságában.

Miként a recenzió indításában már érintettem, Oláh János szerkesztőként is vezéralakja volt a kor irodalmi és művészeti életének. Többen – így Kiss Benedek, a már az *Elérhetetlen föld* antológia óta pályatárs is – ezt a sok energiát felőrlő munkát okolják

a meg nem született versekért, regényekért. A küldetésstudattal vállalt többfrontos küzdelem viszont olyan szolgálat volt, amely – Jánosi is figyelmeztet erre – feledhetlenné teszi alakját. Az 1994-ben újraalapított Magyar Napló folyóirat az ő főszerkesztői munkája, egyénisége, embersége által egyként lett tájékozási pont, fórum és műhely. Jól érezhetően a lap ezt a küldetést folytatja napjainkban is, sokunk örömeire, épülésére.

Végezetül pedig, jó szívvel ajánlom Jánosi Zoltán monográfiáját, amely megbízható iránytű az Oláh János életművét megismerni vágyó közönség számára.



Ardey Edina: A nagy triumvirátus. Arany, Petőfi, Tompa